

Вакуленко Валентина Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету перепідготовки здобувачів вищої освіти Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (м. Слов'янськ, Україна). E-mail: vakylen_1@mail.ru

Vakulenko Valentyna Mykolayivna – Doctor of Pedagogical Sciences (EdD in Education), Professor, Dean of the Faculty of Applicants' Retraining Higher Education of Donetsk Regional Institute of Postgraduate Education (Sloviansk, Ukraine). E-mail: vakylen_1@mail.ru

УДК 37.035.6

ОБРАЗ ЗАХИСНИКА ВІТЧИЗНИ У МИСТЕЦТВІ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

О. В. Вербовський

В статті здійснено історико-педагогічний аналіз проблеми образу захисника вітчизни у мистецтві. Визначено узагальнений героїчний образ захисника Вітчизни в різні історичні епохи. Досліджено можливості використання героїчного образу захисника вітчизни у процесі військово-патріотичного виховання. Проаналізовано можливості використання педагогічного методу прикладу в процесі військово-патріотичного виховання.

Ключові слова: образ захисника вітчизни, військово-патріотичне виховання, мистецтво, історико-педагогічний аналіз.

Актуальність проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Існування кожного народу не можливе без патріотизму його громадян. Поряд з тим спостерігається занепад духовно-моральних цінностей людини. На перше місце виходять матеріальні цінності.

Історично склалося, що одним з найважливіших завдань школи і освіти загалом, було виховання у підростаючого покоління любові до своєї Батьківщини. Історико-педагогічний аналіз проблеми патріотичного виховання молоді свідчить про те, що найбільш дієвим методом формування у дітей патріотизму у всі часи був приклад.

Звернення до витоків народного життя, творче використання у роботі скарбів народної мудрості та кращих зразків мистецтва може стати таким прикладом.

В багатьох літературних творах народів світу тема патріотизму ключова. І ця тема пов'язана з образами захисників Вітчизни, героями, які віддали життя за Батьківщину.

Про відвагу захисників Вітчизни створено багато творів в різних видах мистецтва (літературі, живописі, музиці, народній творчості, кіно, театрі). Вони прославляють велич і красу, силу і міць, благородство, доброту і душевне багатство людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Результати аналізу історичної, етнографічної, психолого-педагогічної літератури свідчать, що проблема образу захисника вітчизни привертала увагу багатьох дослідників.

Різні аспекти означеної проблеми були предметом дослідження А. Афанасьєва, М. Бака, В. Коржа, Г. Ващенко, М. Зубалія, В. Івашковського, О. Кириченка, М. Томчука, В. Базилевич, М. Поночового, Л. Горболіс, О. Кириченка та ін.

Мета статті – здійснити історико-педагогічний аналіз проблеми використання художнього образу захисника вітчизни у мистецтві в процесі військово-патріотичного виховання підростаючого покоління.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Використання образу захисника вітчизни у вихованні молоді складна, багатогранна і водночас – одна з найменш опрацьованих і найбільш актуальних як для системи освіти, так і держави загалом, проблема. Її розв'язанню на засадах народної педагогіки та наукового психолого-педагогічного знання приділено значну увагу у працях класиків вітчизняної педагогіки та науковців сьогодення.

Слід зазначити, що художні образи з давніх часів використовувалися для виховання патріотизму підростаючого покоління.

Так, наприклад, давньогрецький поет Тіртей оспівував військову доблесть і описав жалюгідну долю боягуза. Його вірші – уособлення ідеології суворого воїна-спартанця. Поет постійно прославляє мужність і вірність високому обов'язкові спартанського воїна. Вірші Тіртея, які стали військовими піснями, прищеплювали співгромадянам ідею масового героїзму в ім'я батьківщини і народу.

Тіртей створив образ ідеального воїна, який вважає за найвище щастя вмерти у бою за вітчизну, у багатьох своїх епиграмах – маршових піснях. Цю тему він розвиває в елегії «Добре вмирати тому...» (переклад Г. Конура):

Добре вмирати тому, хто, боронячи рідну країну,
Поміж хоробрих бійців падає в перших рядах.

Коли поет говорить про тих, хто осоромив себе у бою й утік, в його словах звучить осуд. І покарання для такої людини найстрашніше – вона стає вигнанцем і прирікає себе на ганьбу.

Лихо та злидні тяжкі гнатимуть скрізь втікача.
Він осоромить свій рід і безчестям лице собі вкриє,
Горе й зневага за ним підуть усюди слідом.

Головною в декількох елегіях Тіртея стає ідея переваги чесної смерті воїна в бою над безслав'ям боягуза. Він неодноразово повторює думку про необхідність юним воякам виховувати в собі не лише сміливість, а й навіть презирство до смерті.

Елегія «Добре вмирати тому...» закінчувалася закликком:
Будемо батьківщину і дітей боронити відважно,
В битві поляжемо ми, не пожалієм життя.

Лаконічна, але виразна мова вірша, характерна для стриманих спартанців, водночас дуже емоційна, адже йдеться про найцінніше: про честь вмерти, за батьківщину, тому що, за Тіртеєм, це гідна смерть.

Говорячи про стародавню Грецію, складно оминати твори Гомера. В його поемі постають славнозвісні образи Гектора та Ахілла. Вони є уособленням ідеальної людини, героя, воїна. Сам Зевс на небосхилі співчуває Гектору. Він намагається спасти його від неминучої смерті. «Горе! На власні очі я гнаного круг Іліона / Любого воїна бачу, журбою за Гектора тяжко / Серце моє засмутилося! Скільки биків круторогих / Він на ущелинах Іди в верхів'ях і в високоверхій Трої мені попалив! Сьогодні ж Ахілл богосвітлий / Гониться швидко за ним круг священного міста Пріама. / Отже, богове, подумайте й пильно тепер обміркуйте, / Чи врятувати від смерті його, чи дозволить Пеліду / Все ж подолати його, хоч він великою доблестю славен» [2].

Та судилось Гектору загинути, доля його була визначена і час смерті прийшов, він мав упасти від рук доблесного героя Ахілла. Він вибрав героїчну смерть і помер захищаючи свою Вітчизну. Гомер співчуває Гектору, він на його стороні, бо саме Гектор є захисником свого дому і Вітчизни.

Говорячи про Середньовічний період, широкого розповсюдження набули балади як один з найбільш ліро-епічних жанрів поезії. Народилася вона на півдні Європи, в Провансі, у XII–XIII ст. як танцювально-хорова

пісня. Вона була ритмічною, швидкою, динамічною. З часом її текст набуває самостійного значення, сюжет збагачується елементами чудесного, казкового, фантастичного. Балада розповідає про трагічні події в житті людей, які відбуваються в атмосфері таємничості й лишають по собі спомин на довгі роки. В баладі діють чарівні феї, благородні лицарі, магичні істоти. У XIV ст. балада поступово проникає в Італію, а звідти – в інші європейські країни, набуваючи нових форм і сюжетів.

В баладах розповідається про мужніх захисників Вітчизни, легендарні події минулого, соціально-побутові драми.

По всій Європі відбуваються змагання не тільки лучників, лицарів, а й поетів, які демонструють свою вправність у складанні поетичних історій. Баладу любили всі – вона легко запам'ятовувалася і легко відтворювалася завдяки танцювальному ритму. У баладі немає психологічної деталізації, сюжет стислий, від фольклору лишилися повтори, звертання, драматична напруженість.

Надзвичайно популярною була балада про шляхетного розбійника, який очолює ватагу Шервудського лісу. В образі Робіна Гуда англійський народ втілює свою мрію про захисника від несправедливості. До нього по допомогу звертаються безземельні селяни, його підтримки шукає невтішна вдова, його поважають і старі, й малі. Його славили як сильного, веселого вдачі ідеального героя. Ці балади збереглися в усній формі, а згодом, у XIX ст., були оброблені й записані англійськими поетами й романістами.

Таким чином, у мистецтві завжди були козаки, тому що народ в усі віки пишався своїми героями, милувався їхньою відвагою і сумував, коли вони гинули, а хто, як не козаки, завжди були справжніми героями Вітчизни.

Саме про них, відважних лицарів, розповідають нам історичні пісні. Одним із яскравих пісенних образів є образ козака Байди. Слухаєш «Пісню про Байду» – і серце огортає почуття гордості та суму одночасно. Радієш з того, що Байда зберіг людську гідність – вистояв перед спокусою. Спокушав його «цар турецький» славою, грошима, знатною дружиною. Але для козака найбільшим скарбом була особиста воля та свобода народу, Батьківщини. Свої ідеали він захищав до останнього подиху, як справжній воїн, Байда помирає зі зброєю в руках. А сумуєш тому, що Вітчизна втратила відданого захисника [3].

Лихоліття Великої Вітчизняної війни подарували нам безліч героїчних постатей, літературний образ яких несе неоціненний виховний потенціал. Прикладом такого образу може слугувати молодий воїн у поемі

«Прометей» А. Малишка, який виступає узагальненим образом усіх хоробрих борців.

Очам читачів представлено картину лихоліття:
 Облава німців по дворах,
 Як та чума, ходила. Жах,
 Німий, холодний, до світанку
 Гримів прикладами на ганку,
 Стріляв, свистів, палив у прах.

Боєць потрапляє до рук катів. Його хвилює, що подумують про нього люди, чи повірять у його чесну смерть. Безмежна самовідданість вражає людей. Вони сприймають його, як свого, не видаючи ворогам. Але коли загроза нависла над селом, він зізнається, що є розвідником, солдатом. За це мусить бути покараним – його спалюють живцем. Не встиг юнак пожити, але, відразу перетворившись у птаха, летить, закликаючи людей вставати на боротьбу в «трудні походи»...

Дивіться, люди, по мені,
 Устануть інші в пломень,
 Ставайте й ви в трудні походи.
 Не вип'ють прокляті заброди
 Живущу кров мою. О ні!

Живцем вдалося знищити одного з самовідданих синів Батьківщини, але залишились й інші, які зможуть пронести жарину любові до країни, вогонь мужньої звитяги. Вони зможуть побороти ворога, бо в серці їхнім – палка любов до Батьківщини [1].

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Таким чином, можна зробити висновок, що героїчний образ захисника Вітчизни у процесі військово-патріотичного виховання використовувався з найдавніших часів. В сучасних умовах зростаючої бездуховності і падіння суспільної моралі, звернення до героїчного минулого у процесі виховання підростаючого покоління може змінити дану тенденцію. Особливе місце тут займає використання кращих зразків мистецтва, які яскраво описують героїчні звитяги захисників вітчизни.

Література

1. Андрій Самійлович Малишко (1912-1970 рр.) : каталог виставки до 105-річчя поета / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України ; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова ; Наукова бібліотека ; наук. ред. : Ю. І. Левченко ;

- упоряд. Н. І. Тарасова ; бібліогр. ред. : Г. І. Шаленко, О. Л. Хархун, Ю.І. Левченко. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. – 53 с.
2. Гомер. Іліада. – Режим доступу: <http://ae-lib.org.ua>
 3. Українські народні думи та історичні пісні. Упорядники: П. Д. Павлій, М. С. Родіна, М. П. Стельмах. – К.: Видавництво Академії наук Української РСР, 1955. – 700 с.

ОБРАЗ ЗАЩИТНИКА ОТЕЧЕСТВА В ИСКУССТВЕ: ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

А. В. Вербовский

В статье осуществлен историко-педагогический анализ проблемы образа защитника отчества в искусстве. Определен обобщенный образ защитника Родины в разные исторические эпохи. Изучены возможности использования героического образа защитника отчества в процессе военно-патриотического воспитания. Проанализированы возможности использования педагогического метода примера в процессе военно-патриотического воспитания.

Ключевые слова: образ защитника отчества, военно-патриотическое воспитание, искусство, историко-педагогический анализ.

MOTHERLAND DEFENDER IMAGE IN ART: HISTORICAL AND PEDAGOGICAL ANALYSIS

O. V. Verbovskiy

The article describes historical and pedagogical analysis of motherland defender image problem in art. Motherland defender generalized Image in different historical epochs is defined. The article studies the possibility of using motherland defender hero image in the process of military and patriotic upbringing. It analyzes pedagogical method use in the process military and patriotic upbringing.

Keywords: motherland defender image, military and patriotic upbringing, art, historical and pedagogical analysis.

Вербовський Олександр Володимирович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк). E-mail: sasha13.ru@i.ua

Verbovskiy Olexandr Volodimirovich – Ph.D., assistant professor of pedagogy Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Ukraine, Severodonetsk city). E-mail: sasha13.ru@i.ua